

דֶרֶךְ הַצֶּבֶר

מזיכרונות אני בונה לי גשר

חיליק בוגומולסקי

דרך הצבר
מזיכרונות אני בונה לי גשר
חיליק בוגומולסקי

עריכת תוכן ועריכת לשון: גלית שחם, בדיוק זה
דיגיטציה ועריכת קבצים: מורן ברטונובסקי
עיצוב גרפי: סיגלית עשת, סיפור פשוט

צילום כריכה: נועם בוגומולסקי

כל הזכויות שמורות למחבר ©

נדפס בישראל, 2022

לזכרם של אמי ואבי היקרים,
קלרה ומשה

מהי הנפש?

היא איננה מים, רוח, אש או אדמה.
דבר ביסודות הללו אינו מספק הסבר
לעצמת הזכרון, השכל, או החשיבה והשכל,
ליכולות לדלות פרטים מן העבר, לחזות את העתיד
או לתפס את ההווה.
מן הראוי איפה להחשיב את הנפש ליסוד חמישי - אלהי
ועל כן נצחי!
קיקרו, נחמה, 50 לפנה"ס

לאורנה צופתי, שאיתי ולצדי שנים רבות
אילדיי, מתן ונועם, מאמא לשניכם שתצמדו
בגטמה בהמשך חייכם.

הידיעה שספר זה ישפון בביתכם, ותוכלו
להסתכל ולקרוא בו מפעם לפעם, אולי גם
באוזני הנכדים, אשובה לי.

השורשים, ההיסטוריה המשפחתית והערכים
שלאורם גדלתי, התמנכתי ופעלתי - הכול כאן.

אוהב אתכם.

חיליקי, קיבוץ לוממי הטטאות, 2022

מזיכרונות אני בונה לי גשר

אֶאֱסֹף אֶת הַפְּרִיחָה אֲשֶׁר בְּקִיץ גַּמְלָה לְכָל הַזְּכוֹרוֹנוֹת. כְּבֵדָה מִשְׁאֵתָה
טָרָם גֶּשֶׁם בְּעֵתוֹ, בֵּין הַטְּפוֹת. אָדָם אֵינוֹ אֶלָּא אֶסֶף מַעֲשָׂיו לְפָנַי שִׁיעֲלָמוּ
בְּתֵהוֹם הַנְּשִׂיָה וַיִּכְסּוּ בַיָּם עַרְפְּלֵי הַשִּׁכְחָה.

כִּךְ יִכְתְּבוּ לְדוֹרוֹת הַבָּאִים יָמִים שֶׁל רוֹמְמוֹת רוּחַ וְשִׁגְרָה. יִהְיוּ הַמְּלִים
כְּעֵד נוֹסֵף, וַיִּחַקְקוּ עַל הַמְּצָבָה הַלְּבָנָה.

בְּתַבְנִיּוֹת מְלִים נְבִינִיתִי. מְלִים שְׁכוֹתְבֵי סְפָרִים קִדְמוֹנִים הַנִּיחוּ בִּי, וְהֵן
הָיוּ לִי כְּאֲבֵנֵי סוּד, בְּסִיס אֵיתָן לְמַגְדְּלֵי הַמַּעֲשִׂים. לְמִי שְׁכוֹתֵב יֵשׁ אֶת
כָּל הַמְּלִים הַטּוֹבוֹת בְּעוֹלָם. שָׁפָה מִתְחַדְּשֵׁת, רַעֲנָנָה, הוֹפְכֵת זִקְנָה
לְרוּחַ צְעִירָה, מְמַצִּיאָה בְּטוֹיִים וּמִיפָה מִשְׁפָּטִים. הַדְּבוּר בָּהּ מְלַבֵּל
כְּשִׁירָה שׁוֹבְבָה. זֶה הַחֲבוּר לֹא יֵהָא כְּמִשְׁקַל סְפָרוֹתֵי. יִקְפֹּץ מֵעֵט לְעֵת,
יִסְפֹּר אֶת גִּלְגַּל חַיִּי.

שְׁבָעִים שָׁנוֹת הָיוּ פְּסִיפֶס. עֲלִילוֹת, גַּם לֹא מַעַט הַרְפַּתְקָאוֹת, נוֹגְעוֹת
בְּעֵצְמָה בְּשִׂאִים וְגַם מִשְׁבָּרִים וְאִכְזָבוֹת.

עֲקָרוֹנוֹת נִחְרָתוּ בִּי כְּצוּי עֲרָפִי, כְּסִימְנֵי דֶרֶךְ בְּרוּרִים וּמְאִירִים. לְהִיּוֹת
בֶּן אָנוּשׁ הָאוֹהֵב אֶת הַזּוֹלָת, בֶּן תְּרַבוֹת וַיִּוֹדַע מְלֹאכָה, אֲמִיץ, אֲמִתִּי,
בְּהִיר בְּטוֹי וְשָׁפָה.

שְׁנֵי דְבָרִים חֲשׂוּבִים הוֹלִיכוּ אוֹתִי בְּשִׁבִיל הַחַיִּים: יִלְדוֹתַי לֹלָא סְבָא
וְסִבְתָּא שְׁנִסְפוּ בְּשׂוֹאָה, וְהָיוֹתִי לְיָמִים מְפַקֵּד שְׂכּוֹל בְּצַבָּא. זֶה וְגַם זֶה,
כְּדָבִיר וַיְכִין, עֲמוּדֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָיוּ מִצְפֵּן חַיִּי.

בְּיַד מִיבִלַּת אֲמַתַּח אֵת נֶס הָרוּחַ שֶׁהֵבִיא לְאַפִּי אֵת בְּשִׁמַּת הָאֲדָמָה
וְאֵת הַקְּבוּץ שְׁנִגְוֹנָיו פָּרְטוּ בִּי.

בֵּין קִדִּישׁ לְמִקְדָּשׁ, כַּאֲשֶׁר כָּבַר לֹא אֶהְיֶה, הַמְּלִים תִּשְׁאַרְנָה.

שְׁלָכֶם.

תוכן העניינים

13	תחילת הדרך.....
15	לקראת גיוס.....
16	ספרים רבותי, ספרים.....
18	בית הוריי.....
31	הצלה ותקומה.....
32	המדור לחיפוש קרובים.....
33	תערוכת צילומי ראשית לוחמי הגטאות.....
35	עדים במדים.....
41	צבא ההגנה לישראל - קדימה צעד!.....
43	קורס מכ"ם.....
45	גדוד 50.....
48	מערכה בין מלחמות.....
48	הקרב בנחל אוג במדבר יהודה.....
50	קורס קצינים.....
54	קצין בגדוד 50.....
56	מבצע ברדס 20.....
59	משה'ה קיכל.....
61	על אזרחי.....
61	חקלאות והדרכה ב"מחנות העולים".....
63	בתעלה.....
67	מאבטח ב"אל על".....
67	1976-1973 מתכנן ומגשים.....
70	יום כיפורים אחר.....
73	מילטון והתפוח הגדול.....
74	מתגברים אבטחה.....
74	פריז מון אמור.....
77	אימא קולית.....
78	מתחיל להתעייף.....
80	שגרה מבצעית.....

83.....	הזמן טס כשנהנים.....
88	ארצות הברית.....
90.....	ג'ינג'ר וג'ו.....
91.....	המסע עם נורית.....
94	תנועת הקיבוץ המאוחד.....
94.....	לימודים ופעילות פוליטית.....
97.....	חבר ועדת הביטחון של הקיבוץ המאוחד.....
99.....	מבצע שלום הגליל - מלחמת לבנון הראשונה.....
104.....	מ"פ במילואים.....
107.....	72 בתולות גן עדן.....
110.....	מחלקת ההכשרות בתק"ם 1986-1989.....
114.....	קצינת הח"ן הפיקודית וה... פרטית שלי.....
116	על כמה חתונות אפשר לרקוד?.....
116.....	אני חוזר הביתה.....
116.....	רגע לפני.....
117.....	חתונה קיבוצית.....
120.....	ילדים זה שמחה.....
125.....	מבריכות הדגים והרפת לניהול משמרות בטבעול.....
126.....	עולם חדש.....
127.....	מחלקת השיווק בטבעול.....
127.....	מנהיגות - כריזמה או פקודות?.....
128.....	אני מאמין.....
129.....	מחמאות או לא להיות.....
131	שריף.....
139.....	רב"ש הקיבוץ.....
142.....	לאורו.....
144.....	העצרת השנתית.....
151	הגנה אזרחית.....
151.....	סמג"ד חילוץ והצלה.....
152.....	גדוד 983.....
153.....	מלחמת המפרץ הראשונה.....
154.....	קורס בכירים מזורז.....

155.....	לראשונה - פריסה מבצעית של גדוד הג"א.....
157.....	חזרה לשגרה, סיכומים ותחקירים.....
158.....	תחתום, חבל על הזמן שלי ושלך... ..
160.....	פגישה חצי פגישה.....
161.....	עולה בסולם הדרגות .....
163.....	שיתוף פעולה עם קבלנים.....
164.....	כוח קדומני.....
165.....	אסון המסוקים.....
169.....	"חוד החנית" .....
172.....	בגד פחמי ומסכות אב"כ .....
173.....	רעידת האדמה בתורכיה.....
179.....	אלוף משנה במילואים .....
183.....	מלחמת לבנון השנייה .....
186.....	התרגיל הירדני.....
187.....	זהב שנותיי .....
188.....	חיילים זקנים אינם מתים .....
189.....	על גבעת הכורכר.....
197.....	תם ולא נשלם.....

199.....	נספחים.....
200.....	טקס יום הזיכרון לחללי צה"ל.....
203.....	זיכרון בסלון.....
208.....	ויכוח על הפעלת הצח"י בימי הקורונה מול מנהלי היישוב .....
215.....	ברכה מגיורא ליומולדת 69.....
220.....	ברכה שכתבתי לקראת חגיגת יום הולדתי ה-70 שלא התקיימה.....
225.....	עדות קלרה בוגומולסקי לבית גרין.....
244.....	עדות משה בוגומולסקי .....

תחילת הדרך

חורף 1950 היה קשה וקר. שלג כבד כיסה את כל הארץ.

אילולא התמונה קשה היה להאמין שכך נראה החורף ההוא... אבא מצד ימין.

ביוני של אותה שנה באתי לעולם.

ההיריון היה קשה. בחלקו האחרון שכבה אימא בשמירת היריון בצריף ישן בבית חולים "העמק" בעפולה. אבא, אחרי יום עבודה

ארוך ומפרך, היה נוסע לבקרה בתחבורה הציבורית המיושנת והאיטית, לתמוך בה ולעודד את רוחה. עוצמת אהבתם העזה זה לזו היא שחיזקה אותם כנגד התנאים הקשים.

הייתי בן המחזור הרביעי של צאצאי הקיבוץ. דור המשך לשורדי השואה שנחלצו מ"באר הדמים העברית", ועלו לארץ ישראל לממש את חלומם ל"תקומה לאומית". בשנות החמישים המוקדמות של המאה ה-20 התנאים בארץ לא היו קלים. אצלנו בקיבוץ השילוב המיוחד בין הורים וחברים שאיבדו את כל משפחתם בגיא ההריגה הנאצי ובין האווירה הכפרית החופשית והיוצרת, הפך אותנו לילדי טבע שבילו את עיקר זמנם בחוץ.

הלינה המשותפת, חדר האוכל, ענפי החקלאות - כל אלה ועוד עשו את לוחמי הגטאות לקיבוץ מיוחד. המתח הביטחוני שליווה את ילדותנו ("מבצע קדש" ומלחמת "ששת הימים") וכינוס העצרת השנתית לזכר ה"שואה והגבורה" ומרד גטו ורשה, מבססים בתודעתנו את המשפט "שנית מצדה לא תיפול" כערך משמעותי ואולי אף כנדר.

כבר בכיתה ט' אני עובר קורס מדריכים בתנועת הנוער של הקיבוץ המאוחד, ובכיתה י"ב נבחר לייצג את כיתתי במזכירות י"ב הארצית. ההיכרות עם הקיבוץ המאוחד גורמת לי להבין את המשמעות הארצית והפוליטית של התנועה. לקראת הגיוס לצבא אני ניגש למבדקים לשייטת 13 אך איני מתקבל. מכאן הדרך להתגייסות לנח"ל במסגרת "בני משקים לפיקוד" קצרה. לאחר קורס מ"כים אני מתכנן להגיע לגדוד 50 (הנח"ל המוצנח) ומשם לצאת לקורס קצינים.

---

1. במבצע קדש (1956), ואני בן חמש וחצי, ירדתי למקלט בפעם הראשונה. אונייה מצרית ירתה על הקיבוץ במקום על נמל חיפה. כשעלינו חזרה מהמקלט מצאתי במיטתי ראש של פגז.

כנפי צניחה, כומתה אדומה ודרגות על הכתף לא היו מבחינת "קישוטים" לעשיית רושם על מאן דהוא, אלא סמלים וכלים לעשייה צבאית, מנהיגות ויכולת השפעה. החינוך מהבית והאווירה בקיבוץ חָבְרו לרצון ולהבנה כי יש בידי להיות "ראש גדול" ולתרום למדינה. כבן לוחמי הגטאות נשאתי בתת מודע מעין ציווי או ידיעה, שכבני הדור השני לשואה ולתקומה עתה תורנו לשאת בנטל הדאגה לביטחון המדינה. חשתי שחובתי המוסרית היא לעשות כמיטב יכולתי בקו הראשון של ההגנה על גבולותיה.

לא פחדתי מהקשיים. מפונקים לא היינו. כושר גופני מצוין, כריזמה וכישורים חברתיים - התנאים הראשוניים לעמידה בדרישות הבסיס - כבר היו באמתחתי.

לקראת גיוס

התקופה שאחרי מלחמת ששת הימים הייתה מבלבלת משהו. מחד, תחושת אופוריה על חלקי ארץ שעד כה קראנו עליהם בספרים העתיקים, ומאידך התלבטות פוליטית בשאלה "השלנו הם?" וכיצד נכון לנהוג. גם במזכירות י"ב הארצית של תנועת הקיבוץ המאוחד שבה ייצגתי את כיתתי, הועלו הנושאים הפוליטיים. המזכירות הכללית של התנועה נעה כמטוטלת בין טבנקין שצידד ב"ארץ ישראל השלמה", לבין יגאל אלון שבחושיו החדים העדיף פשרה ביטחונית ויצר את "תוכנית אלון" המפורסמת.

גלילי הפרקטי ובן-אהרון ה"יונה" רק הוסיפו לקלחת המבעבעת. הוויכוחים הסוערים גלשו ממרכז התנועה בתל אביב והקרינו על כל יישוביה. שבוע סמינר י"ב ב"אפעל", המרכז הרעיוני של התנועה, היה מלא וגדוש. הכרתי כבר לא מעט בני מחזור מקיבוצים אחרים,

ובמהלך הסמינר נרקמו קשרים עם רבים נוספים. הסמינר יחד עם ההכנות למסיבת הסיום של השנה וקבלה לחברות, היה אחד השיאים של אותה השנה. מהלימודים איני זוכר הרבה. מטבע הדברים הם נדחקו הצידה. נטיית ליבי הייתה למקצועות ההומניים שבהם הצלחתי בקלות ולא לריאליים.

גם המיונים בלשכת הגיוס תרמו את חלקם לאותה שנה דרמטית. התגנב חשש שאולי משהו ממחלת הלב של אימי עבר אליי, אך היא הרגיעה אותי באומרה שבעיותיה הלבביות נגרמו ממחלת האנגינה שלקתה בה בזמן שלמדה בבית ספר לאחיות בבוכ'רה שבאוזבקיסטן, ברית המועצות.

הגעתי למיונים לשייטת 13 כמי ששוחה כדג ואוהב מאוד את הים. אחרי מספר ימים קיבלתי הודעה שלא עברתי. הסיבה הייתה שאני חברותי מדי - "מכה בכנף" שלא ייחסתי לה משמעות רבה.

באותן שנים נוצרה הנוסחה של "בני משקים לפיקוד" במסלול הנח"ל. התנועות הקיבוציות שמו דגש על שילוב חיילי התנועה עם בני הגרעינים המיועדים להשלמות בקיבוצים הוותיקים או להקמת יישובים חדשים. החלק המעשי של אותה החלטה היה שכל כיתת י"ב תשלח לפחות נציג אחד למסלול הנח"ל.

כמי שייצג את הכיתה בפורומים שונים, היה זה אך טבעי עבורי להתנדב לנח"ל. היו לכך גם לא מעט יתרונות.

ספרים רבותיי, ספרים

ספר הוא יצירה הבונה אדם, בונה עם, בונה ארץ. מילדות מצאתי בספרים ובאות הכתובה עולם מרתק. היה זה תמהיל רבגוני ומלא

דמיון עצמי, שהיווה היפוך מוחלט למרחבים הפתוחים שבהם גדלתי וביליתי את רוב שעותיי. כבר אז הייתי "פרא אדם". לא "מזיק", אך שובב קונדסי שידו בכול. הייתי ספורטאי מצטיין בנוי לתלפיות, ולא היה עץ בקיבוץ שלא טיפסתי לצמרתו.

השעות בבית הספר היו השעות הפחות מעניינות ביממה. באותם ימים של ראשית ילדותי פיתחתי את יכולת הלמידה העצמית, והספרים היו הכלי החשוב ביותר לכך. הספרות הייתה כמעין נובע עבורי. לא בררתי את נושאי ההקריאה. קראתי הכול בשקיקה. ספרות יפה, היסטוריה, הרפתקאות וגם נגיעות ביהדות, מקרא, מדרשים והלכות. לא הכול היה לי מובן, אך הרצון האינסופי לדעת ולגלות הפך אותי לקרקע פורייה הקולטת בצימאון כל מילה ועלילה.

בסיום הלימודים בבית הספר היסודי כבר "חרשתי" את כל מדפי הספרייה. פעמיים. בכל רגע אפשרי הייתי מוליך את דמיוני ומטייל בעולם. שנים אחר כך הייתי לעוזרה של חנוקה רבן מנהלת הספרייה, והפכתי לקניין הספרים החדשים. כך ניתנה בידי ההזדמנות לקוראם ראשון, ליהנות מריח הדפוס הטרי, לשנן שירים בעל פה ולחזור באמצעותם אחר עלמות יפות. כמעט אי אפשר היה למצוא אותי ללא ספר. גם בשעות קשות של מלחמות ומבצעים תמיד מצאתי מעט זמן לקרוא כמה שורות שהרגיעו נפש סוערת.

לאהבת האות הכתובה ולקדחת העברית הבוערת שבי לא נמצאה תרופה אלא הקריאה.

בית הוריי

מלבד התכונות שתרמה לי הגנטיקה ומלבד ניסיון החיים, חוויות בית הספר וחיי הקיבוץ, נדמה לי שלא אָטעה אם אומר כי בית אימא ואבא היה המרכיב המשמעותי ביותר בעיצוב אישיותי והתנהלותי בחיי.

פרקי ההיסטוריה של הוריי מסופרים בלשונם בספר "העדות" של הקיבוץ,² המקבץ את סיפוריהם האישיים של מייסדיו. החינוך מהבית לא נעשה רק דרך מצוות "עשה ואל תעשה", אלא נספג בהווייתו תוך שמיעת דבריהם וצפייה בפועלם. כטלית עוטפת וכביכול בלי לשים לב נטמעו בי מעשיהם הטובים. למרות עברם הכאוב ואובדן משפחותיהם בשואה ולמרות הקשיים של תחילת הדרך בהקמת הקיבוץ, הוריי היו אנשים שמחים. בדרכם המיוחדת הם לימדוני להיות אדם טוב ותורם לחברה. לדעת לקחת אחריות, ולא לפחד גם אם נכשלתי. מאור פנים ולב פתוח לכולם, היכרות וחברות הושרשו בי ללא צורך בתביעה לתרי"ג מצוות. הלכת הבית הייתה "בית הלל" ולא "בית שמאי".

---

2. עדויותיהם מופיעות כלשונן בסוף ספר זה.

אימא אחות ראשית במחלקת יולדות, נהריה

אבא, רוח'לה אחותי ואני

אימא ואבא

תמונה משפחתית